

ANTALYA İDADİSİ

Sefa Salih AYDEMİR*

Özet

Antalya vilayetindeki en eski orta öğretim kurumu olan Antalya Lisesi eğitim ve öğretim faaliyetlerine 1898 yılında “Beş Sınıflı Liva İdadisi” adı altında başlamıştır. Liva statüsünde olan Antalya’da açılan bu okulun beş sınıflı olmasının nedeni; Osmanlı Devleti zamanında liva statüsünde olan merkezlerde sadece beş yıllık nehari (yatsız) idadi açılıyor olmasıdır. Vilayet merkezlerinde ise yedi yıllık leyli (yatılı) idadiler açılmış olup bu okullar yüksek öğrenime öğrenci hazırlamak için açılmışlardır. Beş yıllık liva idadisi’nden yüksek öğrenime geçiş imkanı kısıtlı olup bu uygulamanın amacı bulunulan bölgenin işlerini idare edecek, imarını sağlayacak adam yetiştirmektedir. Okulun ismi zaman içerisinde değişikliklere uğramış, 1916’da “Antalya Sultanisi”, 1923 yılında da “Antalya Lisesi” adını almıştır.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Osmanlı Devleti, eğitim-öğretim.

ANTALYA HIGH SCHOOL

Abstract

Antalya High School that is an old secondary educational institution began its education and training activities in 1898 under the title of “Bes Sınıflı Liva İdadisi” (Junior High School with Five Classes). Reason to have five classes; is that because Antalya Province was in the status of Junior High School, during the period of Ottoman State, five years Nehari (day) junior high school was opened. And in the centers of provinces, seven years Leyli (boarding) junior high schools were opened to prepare students for higher education. Transition to higher education was limited in the five years Junior High School and purpose of this application was to train people to be employed in administrative and construction affairs of the region. The school was given different names, of which “Antalya High School” was the last, succeeding “Antalya Sultanisi” in 1923.

Keywords: Antalya, Ottoman Empire, education-training.

1. İDADİLERİN AÇILMASI VE GELİŞMESİ

Arapça bir kelime olan idadi kelimesi, “**idad**” kökünden türetilmiştir. Bu kök; hazırlamak, geliştirmek, bir şeyi hazırlamaya mahsus yer anlamına gelmektedir¹. Milli Eğitim sözlüğümüze birkaç anlamda girmiş olan bu deyim bir ortaöğretim kurumu hüviyetiyle tanınması 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile olmuştur². Nizamnameye kadar eğitim sisteminin belirli bir aşaması olarak değil de bazı okullara öğrenci hazırlamak için açılan hazırlık sınıflarını ifade etmek için kullanılmıştır³. Hatta bazen sıbyan mekteplerine bile

* Oktm., Adıyaman Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, saydemir@adiyaman.edu.tr.

¹ Mehmet Zeki PAKALIN, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C: 2, MEB, İstanbul 2004, s.34; Ferit DEVELİOĞLU, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1999, s.409; Bayram KODAMAN, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, III. Baskı, s. 114; **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C: 21, İstanbul 2000, s. 464

² Faik Reşit UNAT, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964, s. 42. Nizamname için Bkz: Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Yıldız Esas Evrakı**, 112/6.; Hasan Ali KOÇER, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, MEB, İstanbul, 1991, s. 130.

³ Mehmet Çetin AKIN, **Konya Gazi Lisesi ve Tarihi Gelişimi**, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995, s. 1.

idadi denmiştir⁴. Osmanlı eğitim sisteminde görülen eksikliklerin ve hataların giderilmesi; Osmanlı eğitim sisteminin bir bütün olarak oluşturulması için hazırlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde idadi orta öğretimin bir basamağı olarak kabul edilmiş ve bu tarihten itibaren Cumhuriyetin ilanına kadar bu niteliğini devam ettirmiştir⁵.

İdadilerin açılmasına; yükseköğretime öğrenci hazırlamada karşılaşılan zorluklar nedeniyle ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hakkında yazılan mazbatada şu şekilde belirtilmiştir: "... belki ileride ulum-u aliye mekatibinin teksiri iktiza eyleyeceği ve şunda olsa olsa Rüştîye Mekteplerinin fevkinde ve Mekatib-i Sultaniyenin madûnda idadiye mekteplerinin küşadı muhtacı bahis olabilir isede Mekatib-i Rüştîye'de her sınıf etfalinin mebadi-iulum-u diniyesi tedris olunması lazım gelmesinden dolayı bu nevi mekteplerin her cemaat için başka başka teşkili muktezi olmasına ve Mekatib-i Sultaniye'nin ekseri tedrisatına mahal-i talim olmak ve hem de Sunuf-u tebaa etfalinin muhtedilen tahsil-i maarif tarikine sevki ve o cihetle beyinlerinde itilaf ve muhadenetin tahkimi kazasiyesi istihsal olunmak için mekatib-i idadiyenin ihdası elzem olduğu..."⁶.

Bu düşüncelerden dolayı 1869 Nizamnamesi'nde idadi okullarına da yer verilmiş ve bu açılacak yeni okullar şu şekilde tanzim edilmek istenmiştir:

1) İdadi okulları, rüştîyelerden mezun olan müslim ve gayr-i müslim çocukların bir arada öğretim yaptıkları yerdir.

2) 1000 haneden fazla nüfusu bulunan yerlerin önemine göre seçilecek her kasabada birer idadi okulu yapılacaktır.

3) İdadilerin yapım masrafları, öğretmen ve hademe maaşları ve diğer giderleri vilayet maârif idaresi sandığından karşılanacaktır.

4) Her idadinin muavinleriyle beraber altı öğretmeni bulunacaktır.

5) Her idadinin yıllık tahsisatı, personel giderleriyle birlikte 80.000 kuruş olacaktır.

6) İdadilerin öğretim süresi üç yıl olup şu dersler okutulacaktır:

Türkçe Kitabet ve İnşâ (Türkçe Kompozisyon), Fransızca, Kavânin-i Osmaniye (Osmanlı Kanunları), Mantık, İlm-i Servet-i Milel (iktisat), Coğrafya, Tarih-i Umûmî (Genel Tarih), İlm-i Mevâlid (Tabiat Bilimi), Cebir (Matematik), Hesap (Aritmetik) ve Defter Tutma, Hendese (Geometri) ve İlm-i Mesâha (Alan Ölçümü), Hikmet-i Tabiye (Fizik), Kimya ve Resim⁷.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre hemen açılması planlanan idadiler, gerek yeterli ödeneğin olmaması gerekse yeterli seviyeye sahip öğretmen yokluğu nedeniyle 1873 tarihine kadar açılmamıştır⁸. Fakat aynı güçlükler rüştîye içinde vardı, ancak onlar açılmaya devam ediyordu. Öyleyse bunlara ek olarak aynı amaçla açılmış rüştîye mektepleri dururken ve bunların ıslahı da mümkünken yeni tip orta öğretim kurumları açmanın gerekli görülmemiş olduğunu da düşünmek gerekir. Nitekim rüştîyeler

⁴ Cahit Yalçın BİLİM, **Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1984, s. 63; Osman ERGİN, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: II, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1940, s. 412.

⁵ Akın, **a.g.e.**, s. 1.

⁶ Unat, **a.g.e.**, s. 93.

⁷ **B.O.A, Y.E.E.,** 112/6, s. 13. Mahmut Cevat, Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı, MEB, Ankara 2002, s. 412.

⁸ Kodaman, **a.g.e.**, s. 115; Akın, **a.g.e.**, s. 2; Ergin, **a.g.e.**, C: II, s. 417.

istenilene vermekte yetersiz kalınca, nizamnamede belirtilen idadi mektepleri açmak için faaliyete geçildi⁹.

1872 (6 Kanun-u evvel 1289) Maarif Nezaretinden Sadarete yazılan bir arz tezkiresinde idadilerin hemen faaliyete geçmesi isteğinin nedenlerini belirttikten sonra tezkerinin sonunda da, özetle şu maddeler eklenmiştir¹⁰:

- 1) İstanbul'da Darü'l-maarif binasının nümüne idadiye çevrilmesi,
- 2) İdadilerde icabına göre, İngilizce, Fransızca ve Almanca derslerinin okutulması,
- 3) İdadilere öğretmen yetiştirmek için Darül'mualliminde idadi şubesinin açılması ve mezunlarına rüştiye öğretmenlerinden 200 kuruş fazla maaş verilmesi,
- 4) İdadilerde, derslerin önemine göre, öğretim kadrosunun hiç olmazsa 10 kişilik olması ve gerekirse bir müdürle iki hademe tayin edilmesi gibi tekliflerden ibaretti.

Bu nizamname ile Türk, azınlık ve yabancı özel okulları devletin denetimi ve gözetimi altında tutulmaya çalışılmıştır¹¹. Bu nizamnamenin hazırlanışındaki diğer bir etken de, batı eğitilmiş Osmanlı seçkinlerinin dinsel eğitim kurumlarının dışında ve onlardan tamamen bağımsız yeni bir eğitim sistemi kurmak düşüncesiydi¹². Yukarıda belirttiğimiz Maarif Nezaretince Sadrazama gönderilen tezkere olumlu karşılanmış; bunun neticesinde fiziki şartlarının daha elverişli olması ve eğitim kadrolarından istifade etmek amacıyla 1873¹³ yılında Darü'l-maarif idadiye çevrilerek ilk mülki idadi kuruldu¹⁴.

Vilayetlerde ilk açılmış olan idadi konusunda ise; bazı kaynaklar¹⁵ 1873 yılında Mora Yenişehir'de kurulduğunu iddia etmektedir. Bazı kaynaklar ise¹⁶; 1875 yılında Yanya vilayetine bağlı Yenişehir kasabasında açıldığını ileri sürmektedir. Araştırmalarımıza göre; Mora, 1829 Edirne Antlaşması ile zaten elimizden çıkmış olduğu için burada değil de Yanya-Yenişehir'de 1875 yılında kurulduğu yönündedir¹⁷.

İlk idadinin burada açılma nedeni gayrimüslim nüfusun fazla olmasıdır. Yanya, Yenişehir'de açılması 1869 Nizamnamesi'nin yapılış ruhuna da uygun düşmektedir. Zira nizamnamenin amacı; müslüman ve gayri müslim vatandaşlarla birlikte eğitim vererek, kaynaşmalarını sağlayıp Osmanlılık düşüncesi hayata geçirilmektir. Ayrıca bu nizamname ile ülke içindeki özel okulların hepsi hukuki bir dayanağa kavuşturulmuş olup eğitim sisteminin içerisinde yer almışlardır¹⁸.

1876 yılına geldiğinde İstanbul'daki idadiler; ilk kurulan Darü'l-maarif, Fatih, Beşiktaş, Eski Ali

⁹ Bilim, a.g.e., s. 64.

¹⁰ Başbakanlık Arşivi, Yıldız, Kısım 18, no. 553/419, Zarf 93, Karton 37, Sene 6 Kânûn-u Evvel 1289, Nakleden, Kodaman, a.g.e., s. 116.

¹¹ Süleyman BÜYÜKKARCI, **İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi**, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1995, s. 13. Süleyman BÜYÜKKARCI, **İstanbul Ermeni Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2003, s. 9. Süleyman BÜYÜKKARCI, **Türkiyede Amerikan Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2004, s.374.

¹² Cahit Yalçın BİLİM, **Türkiye'de Çağdaş Eğitim Tarihi**, II. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002, s. 170.

¹³ Lewis İlk Mülki İdadinin 1875'te Açıldığını Belirtmiştir (Bernard LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev: Metin KIRATLI, TTK, Ankara 2000, s. 180.

¹⁴ Mahmud Cevad, a.g.e., s. 138; Unat, a.g.e., s. 45; Kodaman, a.g.e., s. 117; Akın, a.g.e., s. 4; Yahya AKYÜZ, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayıncılık, 9. Baskı, Ankara 2004, s. 153; Koçer, a.g.e., s. 101.

¹⁵ Akyüz, a.g.e., s. 153; Unat, a.g.e., s. 44; Kodaman, a.g.e., s. 117; Akın, a.g.e., s. 4; Koçer, a.g.e., s. 130

¹⁶ Nevzat AYAS, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB, Ankara 1948, s. 233; Bilim, **Tanzimat Devrinde...**, s. 65; Hasan Ali YÜCEL, **Türkiye'de Orta Öğretim**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, s. 13.

¹⁷ B.Kodaman ve F.R. Unat, ilk açılan idadinin Mora'da kurulduğunu, açılış yılının ise 1875 olduğunu savunurken, H. Ali Yücel 1879 yılında Yanya'da kurulduğunu belirtmektedir.

¹⁸ Süleyman BÜYÜKKARCI, **Türkiyede Rum Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2003, s. 27.

Paşa, Davud Paşa, Fevziye ve İbrahim Ağa Çadırı'nda olmak üzere, toplam yedi adet idadi mevcuttur. Buradaki talebe sayısı 462'dir¹⁹. Merkezde ve taşrada kurulan bu ilk idadilerde okutulan ders programı şöyledir²⁰; 1) Kavaid-i Osmâniye (Osmanlı Kanunları) 2) Arabî 3) Farisi 4) Kıraât ve Kitabet-i Türkî (Okuma ve Türkçe Kompozisyon) 5) Tarih-i Umumiye-i Osmânî (Osmanlı Tarihi) 6) Mükemmel Hesap (Aritmetik), 7) Cebir-i Ali (Yüksek Matematik) 8) Coğrafya-yı Umumiye-i Osmanî (Osmanlı Coğrafyası) 9) Jimnastik (Bazı Yerlerde) 10) Mükemmel Hendese (Fizik) 11) Müsellesat (Trigonometri), 12) Resim ve Tarama 13) Fransızca 14) Almanca 15) İngilizce.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde düşünülen idadi ders programlarına göre burada bazı farklar vardır: Nizamnamedeki ilm-i servet, hikmet-i tabiiye, kimya, mantık, ilm-i mevalid dersleri yerine, ilk idadilerde Müsellesat, Jimnastik, Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca gibi derslere de yer verilmiştir.

Tanzimat devri sonuna kadar idadi sayılarında bir artış olmamıştır. Bu durumun en önemli nedeni; bu idadilerin ne parasal olarak ne bina ne de eğitim araç- gereçleri bakımından yeterli olmasıdır. Bu okulların birçoğu kiralık dairelerde veya farklı amaçla yapılmış binalarda faaliyet gösteriyordu²¹. Bütün bu parasal ve fiziki yetersizlikler Sadrazam Sait Paşa'nın bulduğu pratik bir yol sayesinde kısmen çare bulmuştur. Bu çare; daha önceden ilköğretim için alınması öngörülen öşrün öşrü nispetinde olan verginin alınması yerine, 1300 mali yılından itibaren aşarın seb'i (1/7) ve rub'u (1/4) alınıp ve ayrıca müsekkafat vergisinin de % 6'sının maarif teşkilatına kaynak olarak aktarılmasını sağlamıştır²².

Bu yaratılan kaynak sayesinde idadilerin sayısının artması sağlanmış, diğer vilayetlerde de teker teker açılmaya başlanmıştır. Nitekim; 1885 (1302) yılında Bursa, Edirne, Yanya ve Çanakkale'de sonra da; İzmir, Selanik, Trabzon, Rodos, Konya, Elazığ, Ankara, Üsküp, Priştine, Serfice, Gümölcine, Manisa, Adana, Halep, Kudüs, Maraş, Kırşehir, Çankırı, Teke, Bitlis, Muş, Kastamonu, İzmit ve Sivas'ta da birer tane idadi hemen açılmıştır²³.

Çeşitli kaynaklarda ilk açılan idadilerin öğrenci sayılarının verilmesine rağmen eğitim kadrolarından bahsedilmemektedir. Bu okullarda görev yapan öğretmenlerin medreseli, subay kökenli veya rüştiye öğretmenleri ders vermekteydi²⁴.

2. ANTALYA İDADİSİ'NİN AÇILMASI

Antalya vilayetindeki en eski orta öğretim kurumu olan Antalya Lisesi eğitim ve öğretim faaliyetlerine 1898 yılında "*Beş Sınıflı Liva İdadisi*" namı altında başlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında liva statüsünde olan merkezlerde sadece beş yıllık nehari (yatısız) idadiler, vilayet merkezlerinde ise yedi yıllık leyli (yatılı) idadiler açılmakta idi. Beş yıllık Liva İdadisi'nden yüksek öğrenime geçiş imkânı kısıtlı olup bu uygulamanın amacı bulunulan bölgenin işlerini idare edecek, imarını sağlayacak adam yetiştirmektedir²⁵. Bu beş yıllık döneminin ilk üç yılı Rüştiye,

¹⁹ Bilim, *Tanzimat Devrinde...*, s. 65; Mahmud Cevad, *a.g.e.*, s. 158.

²⁰ *B.O.A.*, Yıldız Kısım 18, No: 553/457, Zarf 93, Karton 37, Sene 9 Recep 1290, Nakleden, B.Kodaman, *a.g.e.*, s. 117.

²¹ Kodaman, *a.g.e.*, s.118.

²² Başbakanlık Arşivi, Ayniyat Defteri, No: 1243, Nakleden; Kodaman, *a.g.e.*, s. 119.

²³ Said Paşa, *Hatırat*, C: 1, Dersaadet, 1328 (1912), s. 156, Nakleden, Kodaman, *a.g.e.*, s. 119.

²⁴ Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim...*, s. 256.

²⁵ Mustafa ERGÜN, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri* 1908-1914, Ocak yayınları, Ankara 1996; s. 218-219.

kalan iki yılda idadi öğrenimine ayrılmıştır (3 + 2). Vilayet merkezlerinde açılan idadiler ise; ilk üç yıl rüştiye, üzerine dört yılda idadi eğitimi olmak üzere olup toplam yedi yıldır (3 + 4). Vilayet idadileri yüksek öğrenim için direkt olarak Sultanilere başlar iken, Liva idadileri iki yıl Sultani'nin hazırlığına tabi tutularak seviyelerin eşitlenmesine çalışılır sonra sultaniye'ye başlarlardı.

Okulun ismi zaman içerisinde değişikliklere uğramış, 1916'da "*Antalya Sultanisi*", 1923 yılında da "*Antalya Lisesi*" adını almıştır. Türk ortaöğretiminde ve Antalya eğitim faaliyetleri hayatında böyle özel bir yere sahip olmasına karşın bu güzide eğitim kurumu hakkında yeterli araştırma yapılmamış, bazı idarecilerin okulun önemini kavrayamaması nedeniyle kayıtların büyük bölümü atılmış olduğu için Antalya İdadisinin açılışı, ilk öğrencileri ve ilk eğitimcileri hakkında fazla bir belgeye ve bilgiye sahip değiliz. Muhtelif yerlerdeki arşivlerde yer alan bir-iki kütük defteri ile salnamelerde ve yıllıklarda yer alan çok az bir bilgi dışında malumat mevcut değildir.

Elimize geçen kısıtlı belgeler ışığında ve Konya vilayet salnamelerine göre Antalya İdadisinin açılışı şu şekildedir:

Antalya'daki Atatürk Caddesi üzerinde bugün Antalya Lisesi idare binası olarak halen kullanılmakta olan iki tane tarihi ev vardır. Evlerin birisinin kapısındaki kitabedeki yapılış tarihine bakılırsa 1889 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Evlerin ilk sahibi olan ve evleri dokuz yıl kadar mesken olarak kullanan; Antalya esnafından

Bakkal istavri kardeşlerdir²⁶. Bu iki bina daha sonra Antalya İdadisi'ne verilmiştir. Bu binada; 1898 yılında "**Beş sınıflı idadi**" adı altında faaliyete başlamış ise de aynı yıl sınıfların beşi de oluşturulamadığı için sadece ilk dört sınıf teşkil olunmuştur²⁷. Ancak ertesi yıl, yani 1315 (1899)'da beşince sınıfta açılması sonrası "**Beş sınıflı Liva İdadisi**" halini alabilmiştir²⁸. Okul 1318 (1902) yılında 17.600 kuruşa tamir ettirildi²⁹.

1319 (1903) yılına kadar bu şekilde eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden idadiye bir sınıfın daha eklenmesi sonucu "**6 yıllık idadi**" adını almıştır³⁰. Ancak ertesi yıl 1320'de (1904) okula gelen tepkiler nedeniyle eklenen son sınıf kaldırılarak, tekrar eskisi gibi "**Beş Yıllık Liva İdadisi**" şekline geri dönmüştür³¹. Bu durum 1333 (1917) yılına kadar devam etmiştir.

Bu arada 1330-1331 (1914-1915) yılında gene farklı bir uygulama yapılmak istenmiş ise de bundan da vazgeçilmiştir. Yapılan; ilave olarak "**Ticari**" ve "**Umumi**" hazırlık sınıfları ile yine bunlara ilaveten 6 sınıflık İptidai Kısım eklenmesi sonunda okul 9 sınıflı Liva İdadisi şeklini almış ise de bir yıl sonunda iptidai kısmı kaldırılarak umumi ve ticari bölümlerinin ikinci sınıfları açıldığı için yine beş senelik liva idadisi halini almıştır. Okul; 1332-1333 (1916-17)³² yılında beş sınıflı "**idadi**" tümünden den

²⁶ Hüseyin ÇİMRİN, *Bir Zamanlar Antalya*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Aziz Matbaası, Antalya 2002, s. 165.

²⁷ *Türk Akdeniz*, Antalya Halkevi Dergisi, Sayı: 11-12, 1938, s. 78.

²⁸ Çimrin, *a.g.e.*, s. 165.

²⁹ BOA, İrade-i Maarif, Vs. 1, 22 Haziran 1318, Nakleden; Mehmet GÜÇLÜ, *XX. Yüzyılın ilk Yarısında Antalya*, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Antalya, 1997, s. 82.

³⁰ *Türk Akdeniz*, *a.g.d.*, s. 78.

³¹ Çimrin, *a.g.e.*, s. 165.

³² Halil AYTEKİN, *İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991, s: 253. Halil Aytekin, Okulun 1914 yılında sultaniye'ye çevrildiğini söylemektedir.

kaldırılarak bir devreli 9 senelik “sultani” şekline dönüştürülmüştür³³

3. İDADİDE EĞİTİM VE ÖĞRETİM FAALİYETLERİ

3.1. Ders Dağılım Cetvelleri ve Müfredat Programı

İdadiler için düzenlenen ilk müfredat programı Saffet Paşa'nın zamanında hazırlanmış olan 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nde belirtilmiştir. Bu müfredat programı, zaman içerisinde önemli farklılıklar göstermeye başlamış, yeni dersler konulmuş, zaman içerisinde öneminin azaldığına inanılan bazı dersler kaldırılmıştır. Maarif-i Umumiye Nizamnamesine göre Rüştüye okullarını bitirenlerin 3 yıl daha devam edilecek olan idadideki okutulacak dersler şunlardır; Mükemmel Türkçe, Kitabet ve İnşa, Fransızca, Kavanin-i Osmaniye, Mantık, Mebadi-i İlmi Servet-i Milel, Coğrafya, Tarih-i Umumi, Cebir, Hesap ve Defter Tutma Usulü, Hendese ve İlmi Mesaha, Hikmet-i Tabîye, Kimya, Resim.

Bu dersler ayrı bir cetvelde zamanlara taksim olunmuştu ve tecrübe ile bazılarının değiştirilmesi gerekirse Maarif Nezaretine sorulacaktı³⁴. İdadilere uygulanan müfredat programları zaman içerisinde çok büyük değişikliklere uğramış; kimi dersler eklenmiş, kimileri çıkarılmış kimi ise çıkarıldıktan belli bir süre sonra tekrar uygulanmaya konulmuştur. Antalya İdadisinin Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin ilanından tam 29 yıl sonra açılması nedeniyle nizamnamede belirtilen derslere göre büyük farklar oluşmuştur. Nizamnameye göre en büyük fark ise; Arabî, Farsî, Akaid, Ulum-u Ahlak, Ulum-u Diniyye, Kur'an-ı Kerim gibi ağırlıklı olarak dini içerikli olan derslere ek olarak Hüsni Hat, Malumat-ı Fenniye, İlm-i Eşya gibi derslere de yer verilmesidir.

Genel olarak idadilerin tümünde uygulanan ders programları ve yapılan önemli değişiklikler şöyledir³⁵.

a) Genel olarak bakıldığı zaman uygulanan dersler farklı tipte insan modeli yetiştirmek yerine; Rüştüye ve yüksek öğrenim arasındaki farkı kapatmaya yönelik derslerdir. Zaman içerisinde değişen ihtiyaçlara göre bazı dersler kaldırılmış, bazılarının ders saatlerinde azalma veya artma olurken bazı dersler ise birleştirilmiş veya bölünmüştür.

b) 1317-1318 (1901-1902) yılları arasında müfredat programında büyük değişiklikler yaşanmış, programı deneme süreci yaşanmıştır. Bazı dersler sadece bu yılda okutulmuştur³⁶.

c) Genel olarak idadilerin çoğunda açılan ziraat sınıfları ile 1914-1915 (1330-1332) yılında Antalya idadisinde açılan Ticari ve Umumi sınıfları; kısa bir süre sonra kapanmış, idadi programlarındaki mesleğe yönelik düşüncelerde başarısız olmuştur.

d) İlk idadilerin müfredat programları hazırlanırken; kuruluş felsefesine uygun olması amaçlanmıştır. Bu düşünce ise; Osmanlı tebası içindeki müslüman ve gayrimüslim çocuklarını bir arada okumalarını sağlayarak, Osmanlılık düşüncesinin sağlam bir şekilde gelişmesini oluşturmaktır. Bu amaç nedeniyle din dersleri ikinci plana itilmiş, genel kültür derslerine önem verilmiş idi. Ancak bu durum; kısa bir süre sonra Müslüman ahalinin okula pek ehemmiyet vermemesi sonucunu doğurdu. Halk hâlâ din eğitimi

³³ Türk Akdeniz, a.g.d., s. 78; Çimrin, a.g.e., s. 165.

³⁴ Yücel, a.g.e., s. 145; Akyüz, a.g.e., s. 153.

³⁵ Akın, a.g.e., s. 9.

³⁶ Örnek olarak; Dördüncü sınıflardaki “Hesap-ı Nazari” dersi sadece bu dönemde okutulmuş bir derstir.

verilen klasik eğitim kurumlarına rağbet etmeye devam etmekte idi³⁷. Bunu sonucunda açılan bazı idadî okulları öğrenci yetersizliği nedeniyle kısa sürede kapanmıştır. Antalya İdadisi de aynı sıkıntıyı çekmiş, ilk kurulduğu yıl olan 1898 yılında öğrenci eksikliği nedeniyle 5. sınıf açılmamıştı³⁸.

e) Müfredat programlarında gayrimüslim ahalinin din hassasiyeti göz önünde bulundurulmuş, bunların çocuklarının İslamiyetle alakalı derslere (Akaid, Ulum-ı Diniyye, Kur'an-ı Kerim, Maa Tecvit) girme zorunluluğunun olmamasıdır³⁹.

Yıllar içerisinde bazı derslerin özellikle, 1315 yılından sonra farklılaşmanın daha çok olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise; yerel yöneticilerin halkın istekleri ve imkânlar nedeniyle farklı ders tercihleridir. Antalya Kazası Osmanlı Döneminde; Konya vilayetine bağlı idi⁴⁰. Bu nedenle; Antalya İdadisi'nde okutulan dersler ile vilayet merkezinde yer alan Konya İdadisi'nin ders programı kanaatimizce paralellik içinde idi. Bu konudaki fikrimizi; 1907-1908 Konya İdadisi imtihan cetvelleri ile 1907-1908 yılı Antalya İdadisi imtihan cetvellerinin paralellik göstermesi bizi desteklemektedir⁴¹.

f) Ders programının sınıflara göre dağılımının genel olarak Çetin Akın'dan yararlandığımız tahliline gelince; biz Antalya İdadisinde en fazla 6. Sınıfa kadar şube açıldığı için bu sınıfa kadarki programlara inceleyeceğiz.

Birinci sınıflarda uygulanan programa baktığımız zaman; Resim, Arabca, Coğrafya, Hesab, Türkçe derslerinin devamlı okutulmuş olduğunu görüyoruz. Hüsn-i Hat dersinde ise zaman içerisinde zikredilen bu dersin Hat-ı Rik'a ve Hat-ı Sülus adı ile ikiye ayrıldığı görülmektedir. Farsî dersi; 1318 yılından sonra devamlı programda yer almıştır. 1312 yılında Akaid dersine sadece bir yıl yer verilmiş sonra yerini Ulum-ı Diniyye dersine bırakmıştır.

İkinci sınıfın programı; Farsî dersi; sadece 1309 yılında yer alırken, Hüsn-i Hat sadece 1318 yılında yoktur. 1317 yılından sonra Malumat-ı Medeniye ve Malumat-ı Fenniye dersi hep yer alırken, Coğrafya, Arapça, Resim ve Türkçe dersi baştan itibaren tüm programlarında yer alır.

Üçüncü sınıfın ders programı; Arapça, Fransızca, Resim tüm yıllarda yer alırken, Türkçe dersi iki dönem dışında hepsinde vardır. Coğrafya, Tarih ve Hendese dersi zaman içerisinde farklı isimler altında devamlı yer almıştır.

Dördüncü sınıfta uygulanan program; Coğrafya, Türkçe, Farsî, Arapça, Hesab, Fransızca, Tarih-i Osmani, Resim, Hüsnühat dersleri sürekli yer almıştır. Akaid dersi; 1314-1315 ve 1316-1317 yılında, 1311-1312 yılında Malumat-ı Fenniyye, 1314-1315 yılında Hıfzısihha 1315-1316 yılında Cebir, 1314-1315 yılında Usul-i Defter, 1318-1322 yılında Malumat-ı Ziraiyye, 1318-1319'da Coğrafya-i Umumi, 1321-1324 yıllarında ise Ziraat dersi okutulmuştur.

Beşinci sınıfta; Farsî dersi 1315 yılından itibaren, devamlı okutulmuştur. Türkçe dersi 1319-1324 yılları arasında yoktur. Arapça, Hüsnü Hat, Resim dersi devamlı mevcuttur. 1319 yılın dışında Coğrafya dersi hep vardır. Hıfzısihha dersi 1312 yılı dışında başka hiç yer almamıştır.

Altıncı sınıfa bakıldığı zaman ise; Türkçe dersine 1326 yılında rastlanırken, Arapça ve Fransızca

³⁷ Akın, a.g.e., s. 10.

³⁸ Türk Akdeniz, a.g.d., s. 78.

³⁹ Antalya İdadisi İmtihan Cetvelleri 1323-1324(1907-1908), Konya Yazma Eserler Kütüphanesi.

⁴⁰ 1314 tarihli Konya Vilayet Salnamesi.

⁴¹ Konya İdadisi İmtihan Cetveli 1323-1324(1907-1908); Antalya İdadisi İmtihan Cetveli 1323-1324(1907-1908).

dersi devamlı rastlanmaktadır. Coğrafya dersi 1321-1325 yılın dışında devamlı, Hendese, 1319 ila 1325 yılları dışında hepsinde yer alır. 1319 ve 1325 yıllarında programda bazı dersler kaldırılmış, kaldırılan dersler ertesi yıllarda tekrar programa konmuştur.

3.2.Ders Süreleri

İdadilerde ders süresi kırk dakikadır⁴². Ders saatleri konusunda ise yıllara göre farklılıklar mevcuttur. Birinci sınıfta 1310 yılında⁴³ haftada on sekiz saat, 1316 yılında⁴⁴ on sekiz saat ve 1317⁴⁵ yılında da on sekiz saat ders vardır. İkinci sınıfta; 1310, 1316 ve 1318 yıllarında değişmeden yirmi saat ders vardır. Üçüncü sınıfta; 1310 ve 1317 yıllarında yirmi beş saat ders varken, 1316 yılında 1316 Maarif Salnamesi'nde haftada yirmi üç saat gösterilmektedir. Dördüncü sınıfta 1310'da yirmi dört saat, 1316 ve 1317 yılında yirmi beş saattir. Beşinci sınıfta ise; üç yılda da haftada yirmi beş saat ders vardır.

Bu ders saatlerinin hafta içi günlere göre dağılımına bakınca; birinci sınıfta her gün üç saat ders vardır. İkinci sınıfta haftanın iki gününde dört saat, diğer günler üç saattir. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarda bir gün beş diğer günlerde ise dört saat ders yapılmaktaydı⁴⁶.

3.3. Kılık ve Kıyafet

İdadilerin kurulduğu ilk yıllarda öğrencilerin okula geliş-gidiş esnasında giydikleri belirli bir üniforma veya kıyafet şeklinin olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Ankara İdadisinin ilk kuruluş yıllarındaki öğrencilerin kılık kıyafetlerine bakılırsa; belirli bir okul formasının olmadığı, öğrencilerin gündelik kıyafetleriyle okula geldikleri, herhangi bir düzen olmadığı anlaşılmaktadır⁴⁷. Öğrenci ve öğretmenlerin kıyafetleri dışında; saç, sakal ve bıyık konusunda herhangi bir kısıtlayıcı uygulamanın olduğu kanaatinde değiliz.

3.4. Tatiller

İdadi okullarının tatil günleri ve süreleri; 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde belirtilmiştir. Nizamnamenin 40. maddesi bu konuyu kapsar⁴⁸. Maddeye göre; Rüştiyelerle aynı günlerde tatil olacağı belirtilmiştir. Buna göre; Müslim ve Gayrimüslim Rüştiyelerle idadi okulların tatilleri 1 Ağustosun başlayarak yirmi iki gündür. Dersler normalde Temmuz ayında bitmiş olup 1-15 Temmuz arası etüt ve 15-31 Temmuz arası da sınavlar olmaktadır. Sınavlar sonucunda, okullar tatil olup, okul 23 Ağustos'ta açılmaktaydı. Müslüman okulları; Ramazan ayının dördüncü haftası, Şevval ayının ikinci haftası başına kadar 15 gün ve Kurban Bayramı için de bir hafta ayrıca tatil olacaktı. Ayrıca Cuma günleri ve Kandil günleri de tatildir. Gayrimüslim okulları da kendi özel ve dini bayram günlerinde tatil olacaktı. Bütün okullar ise, padişahın doğum günü ve cülus günü hep birlikte tatildir⁴⁹.

⁴² İbrahim Aczi KENDİ, *Ayaşlı Şakir*, Konya, 1954, s. 2.

⁴³ *Vilayet-i Şahâne'de Bulunan Leyli ve Nehari Mekati-i İdadiyeye Mahsus Ders Programları*, İstanbul, 1310 (Milli Kütüphane, 1968, A. 604), Nakleden, Kodaman, a.g.e., s. 132.

⁴⁴ *1316 Maarif Salnamesi*, s. 23.

⁴⁵ 1317 Konya Vilayet Salnamesi, s. 48.

⁴⁶ Kendi, a.g.e., s. 2.

⁴⁷ Yücel, a.g.e., s. 506.

⁴⁸ *B.D.A. Y.E.E. 112/6*; Mahmut Cevad, a.g.e., s. 412; Bilim, *Türkiye'de Çağdaş Eğitim*, s.445.

⁴⁹ Akyüz, a.g.e., s.

3.5. Ceza ve Ödüller

İdadilerde düzeni ve öğrenci disiplinini sağlamak için ceza ve başarılı öğrencileri taltif ve takdir etmek, başarısının devamını sağlamak için de çeşitli ödüllendirmeler yoluna gidilmiştir⁵⁰; İdadilerde başarılı ve uslu öğrencilere; bu başarısının devam etmesini sağlamak ve arkadaşları önünde onu onore etmek üzere Evrak-ı Takdiriye (Ödül kâğıtları) denilen matbu kâğıtlar verilir. Önem derecelerine göre farklı renklerde basılmış olan bu Kâğıtların üzerine; öğrencinin adı ile birlikte hangi başarıdan dolayı kendisine bu belgenin verildiği öğretmeni tarafından yazılırdı ve imzalanırdı. Önem derecesine göre farklı renklerdeki bu ödül kâğıtları şunlardır: *Aferin*, *Tahsin* ve *Tahsinname*, *İmtiyaz*, *Levha-i İftihar*, *Mükâfat*. Üç adet mükâfat alan öğrenci için daireden bir memur gelerek tüm öğrencilerin önünde övücü sözler söylerdi. Bu belgeyi hak eden öğrenci ayrıca sağ kolunun üstüne sarı bir şerit takardı.

İdadilerde öğrenciye verilen cezalar; aynı ödüllerde olduğu gibi işlenen suça göre gittikçe ağırlaşan farklı cezalardır. Bunlar; *İhtar* ve *Tembih*, *Tekdir*, *Tevkif*, *Alenen Tekdir*, *İhbar* ve *Şikâyet*, *İhrac-ı Muvakkat*, *İhrac-ı Kâtî*. Okuldan uzaklaştırmayla suçlanan ihraç cezaları dışındaki diğer cezalar bazen affedilme yoluna giderdi. Bu da ancak; öğrencinin daha önce almış olduğu ödül Kâğıtlarının geri alınması ve diğer öğrencilerin gözü önünde yırtılması şeklinde cereyan ederdi. İşlenen suça göre geri alınan belgeler ise; ihtar ve tembih için bir aferin, tevkif cezası bir tahsin ya da dört aferin belgesinin geri alınıp yırtılması sonucu affedilme yoluna gidilirdi.

3.6. Sınav Sistemi

İdadilere giriş sınavı dışında yıl içinde sınıflarda uygulanan sınavları ikiye ayırabiliriz⁵¹. Bunlar; İmtihan-ı Hususi ve İmtihan-ı umumi.

İmtihan-ı Hususi: Üç ayda bir uygulanan ara sınavına denir. Sınıf öğretmeni tarafından kendi öğrencilerine uygulanırdı.

İmtihan-ı Umumi: Yıl sonunda okul müdürlerinin istediği ile, ders öğretmeni dışında başka bir mümeyyizin yaptığı sınava denirdi. Sınav tarihi en az 10 gün önceden belirtilir, bu süre zarfında dersler biterdi. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde (1869) bu ders kesim tarihi, etüt tarihleri ve sınav tarihleri 25 . ve 40 maddelerde belirtilmiştir⁵².

Buna göre en az on gün önceden sınav tarihini öğrenen öğrenciyi ders öğretmeni veya çalışan, bilgili bir önde gelen öğrenci nezaretinde etütler yapılırdı. Müdür tarafından sınavı yapması için başka bir okuldan gelen mümeyyizler; öğrencileri tek tek sözlü yapardı. Sözlü sınav sonucu mümeyyizce takdir edilen not; asla değiştirilemez, kat'idir⁵³.

⁵⁰ Akın, a.g.e., s. 34-35; Akyüz, a.g.e., s. 215-216.

⁵¹ Akyüz, a.g.e., s. 216

⁵² Mahmud Cevad, a.g.e., s. 409-412.

⁵³ Akyüz, a.g.e., s. 216.

Tüm bu sınavlar sonucu öğrencilerin başarısına göre takdir edilen notlar şöyledir⁵⁴:

Dokuz-On	: <i>Aliyyülâla</i>	(Peki)
Sekiz	: <i>Alâ</i>	(İyi)
Altı-Yedi	: <i>Karib-i Âlâ</i>	(İyiye yakın) Beş
	: <i>Vasat</i>	(Orta)
Dört	: <i>Karib-i Vasat</i>	(Ortaya yakın) Üç
	: <i>Zayıf</i>	
Bir-İki	: <i>Edna</i>	(Zayıf)

Umumi imtihanlar sonucunda bir üst sınıfa geçmek isteyen öğrenci tüm derslerden en az dört olmalıydı. Ancak sınıfı geçmesi için not ortalaması beş ve üstü olmalı, mezun olup şahadetname olması için de ortalamasının en az altı olması gerekmektedir. Öğrencinin genel olarak bakıldığında not ortalamasının beş ve üzeri olmasına rağmen iki dersin notları dörtten aşağı ise bu öğrenci bir üst sınıfa geçemezdi. Bu öğrenciler yılsonunda o zayıf dersleriyle ilgili tekrar imtihana girerlerdi. Girdiği derslerden herhangi birinden bile bir zayıf alırsa; öğrenci üst sınıfa terfi ettirilmez, sınıfı tekrar ederdi. Bu sisteme bakınca; geçmişte idadi okullarında öğrencilerden sınavlarda yüksek başarı göstermesi istenen zor bir sistemdir⁵⁵.

3.7. Çalışma Süreleri ve Tatil Dönemi

İdadi öğrencilerinin çalışma süreleri ve bu zaman sonunda çıkacakları tatil konusu 1869 Maarifi Umumiye Nizamnamesinin 25. maddesinde kapsamlı bir şekilde belirtilmiştir⁵⁶. Müslim ve Gayrimüslim Rüştüyele ile idadi okullarını kapsayan nizamnamenin bu maddesine göre; bu okullarda dersler temmuz ayı başında kesilecek ve on beş gün boyunca yapılan müzakereler sonunda temmuzun ikinci yarısında imtihanlar yapılırdı. Sınavlar sonunda okullar 1-22 Ağustos arasında tatil-i umumi (genel tatil) yaparlardı. Tüm okullar 23 Ağustos'da açılırdı. Müslüman okulları Ramazan ayının üçüncü haftası sonunda başlayarak Şevvalin birinci haftası nihayetine kadar on beş gün ve Kurban Bayramı içinde bir hafta tatil yaparlardı. Hafta tatili ise Cuma günleriydi. Bu belirtilen günler dışında bir de; padişahın doğum ve tahta çıkış günleri tatil edilmekteydi. Gayri müslim okulları ise kendi dini bayram günlerinde tatil yapmaktaydılar⁵⁷.

4. ANTALYA İDADİSİNİN YÖNETİCİ VE ÖĞRETMENLERİ

Antalya İdadisinin 17 yıl süren eğitim-öğretim faaliyetleri süresi içerisinde kaç tane öğretmen ve idarecinin görev yaptığı; belgelerin bulunamaması nedeniyle tam olarak tespit edilememiştir. İdadi döneminde görev yapan öğretmen, idareci ve öğrencilere ait bilgilere sadece; 1317 (1901) tarihli Konya Vilayet Salnamesinden ulaşabildik. Salnameye göre İdadi kadrosu şu şekildedir⁵⁸: Müdür: Bekir Efendi, Arabî Muallimi Yusuf Efendi, Duriye Müderrisi Fezullah Efendi, Arabî Muallim Haydar Efendi, Muallim Besim Bey, Mustafa Efendi, Muallim Filib Efendi, Muallim Feturum Efendi, Rik'a Muallimi Salih Efendi, Mubassır Hafız Efendi, Bevvab Osman Efendi

⁵⁴ Akyüz, a.g.e., s. 216.

⁵⁵ Akyüz, a.g.e., s. 216.

⁵⁶ B.D.A. Y.E.E. 112/6 s:10

⁵⁷ Akyüz, a.g.e., s. 216

⁵⁸ 1317 Konya Vilayet Salnamesi, s. 186-187.

İmtihan defterindeki⁵⁹ imza kısmında yer alan mühürlere göre 1323-1324 (1907-1908) tarihinde bir okul müdürü ve altı muallimin imzası yer almaktadır. Ayrıca; Halil Aytekin; okulun sultanîye çevriliş döneminde öğretmen sayısını 14 olarak ifade etmektedir⁶⁰

5. İDADİ ÖĞRENCİLERİ

5.1. İdadi Öğrencileri

Antalya İdadisinin öğrencileri hakkındaki detaylı bilgi veren tek kaynak Konya Yazma Eserler Kütüphanesinde bulunan 1323-1324 (1907-1908) tarihli Antalya İdadisi imtihan defteridir.

1321 (1905) Tarihli Maarif Salnamesinde verilen öğrenci sayısı ise; 125'dir⁶¹.

1323- 1324 (1907-1908) tarihli Antalya İdadisi imtihan defterine göre; birinci sınıfta: 37, ikinci sınıfta:34, üçüncü sınıfta: 20, dördüncü sınıfta: 19, beşinci sınıfta: 8 olmak üzere idadinin toplam öğrenci sayısı ise 118'dir⁶².

Halil Aytekin 1914 yılındaki öğrenci sayısını 210 olarak göstermektedir⁶³. Sonuç olarak karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır:

ALINAN KAYNAK	YILI	ÖĞRENCİ SAYISI
Konya Vilayet Salnamesi	1317 (1901)	180
Maarif Salnamesi	1321 (1905)	125
İdadi İmtihan Defteri	1323-1324 (1907-1908)	118
Konya Mekatib Dosyası	1330 (1914)	210

5.2. Öğrencilerin Başarı Durumları

1323 (1907) Tarihli İmtihan Defterine baktığımız zaman; derslere göre öğrencilerin not ortalamaları ve başarı durumları şu şekildedir:

a) Birinci sınıf ile beşinci sınıfın öğrenci sayıları karşılaştırıldığında 37-8 gibi aralarında çok büyük bir fark ortaya çıkmaktadır. Bu rakamlardan anlaşılacağı üzere öğrencilerin büyük bir kısmı sınıfta kalıp okulu terk etmek veya başka okula nakil gibi sebepler nedeniyle mevcut büyük oranda düşmüştür.

b) Sınıflara göre derslerin başarı not ortalamaları; birinci sınıf 6.8, ikinci sınıf 6.2, üçüncü sınıf: 5.9, dördüncü sınıf, 6.8, beşinci sınıflar: 7.3'dür. Ortalamalara bakıldığı zaman bir istikrar olmayıp iniş-çıkışlar göstermektedir.

c) Günümüz eğitim sisteminin de en büyük sorunlarından birisi olan sayısal derslerdeki başarı düşüklüğü bu dönemde de gözükmektedir. En başarısız olunan dersler Hesap, Cebir dersleridir.

d) İmtihan defterlerine göre; Farsça, Arabça ve Fransızca gibi yabancı dil ağırlıklı derslerde de öğrencilerin not ortalamasının düşük olduğu görülmektedir.

⁵⁹ 1323-1324 Antalya İdadisi İmtihan Defteri, Konya Yazma Eserler Kütüphanesi.

⁶⁰ Aytekin, a.g.e., s. 253.

⁶¹ 1321 Maarif Salnamesi VI. Sene s. 576-580.

⁶² 1317 Konya Vilayet Salnamesi, s. 186-187.

⁶³ Konya Mekatib Dosyası,1330,No:8-9, Milli Eğitim Bakanlığı Arşivi, Nakleden: Aytekin, a.g.e., s. 253

e) Not ortalamasının en yüksek olduğu dersler Resim, Hüsni hat ve Ahlak gibi derslerdir.

f) İdadinin Gayrimüslim öğrencileri; Ulum-ı Diniye, Kuran'ı Kerim Maa

Tecvid, Akaid gibi İslamiyetle alakalı derslerden muaftırlar

Antalya İdadisi 1915-1916 eğitim ve öğretim yılına kadar 5 sınıflı Liva İdadisi olarak faaliyetlerine devam etmiş, 1916 yılında yerini Antalya Sultanisine bırakmıştır⁶⁴.

6. İDADİ BİNASI

Bugün Antalya Lisesi yerleşkesi içerisinde yer alan ve Atatürk Caddesine bakan kısmında, iki tarihi bina bulunmaktadır. Bu binaları Antalya esnafında; Bakkallık yapan Rum İstavri kardeşler 1889 ve 1891 tarihinde yaptırmışlardır. Rum kardeşler bu iki binada 7-8 yıl kadar yaşadıkları sonra mülkiyeti Maarif Vekâletine geçmiş olup, 1898 yılında bu binalarda “**5 sınıflı Liva İdadisi**” kurulmuştur⁶⁵. 1318 (1902) bu iki binada tadilat yapılması için 17.600 kuruş ödenek ayrılmış ve kullanılmıştır⁶⁶.

Bugün; binalardan bir tanesi Antalya Lisesi idare binası olarak kullanılmakta olup diğer evde yenileme çalışması devam etmektedir.

7. ANTALYA İDADİSİNİN SULTANİYE ÇEVİRİLMESİ

1332 (1916) yılına kadar beş sınıflı Liva İdadisi olarak eğitim faaliyetlerine devam eden okul, 1332-1333 (1916-1917) eğitim ve öğretim yılında sultaniye çevrildi⁶⁷.

Osmanlı Devletindeki ilk mekteb-i sultani; II. Beyazıt Han döneminde yapılmış olup askeri idadi okulu olarak kullanılan Galatasaray'ında 1 Eylül 1868 yılında açıldı⁶⁸.

Bu okul gerçek anlamda kurulan ilk lise'dir⁶⁹. Sultaniyenin iki açılış amacı vardı; birincisi; vatandaşları arasında “**Osmanlılık**” düşüncesini yaymak, müslüman ve gayrimüslim unsurları kaynaştırarak, birlik ve beraberliği sağlamaktı⁷⁰. İkincisi ise; rüştiyelerin nicelik bakımından ne kadar arttırılırsa arttırılsın, yükseköğretime öğrenci hazırlama bakımından yeterli olmamış, arada bir tane daha ortaöğretim kurumuna ihtiyaç duyulmuştur⁷¹. Esasen; 1856 Islahat Fermanı ile Osmanlı Devleti bünyesindeki gayrimüslim vatandaşlarının eşit şartlar altında eğitim hizmetlerinden yararlanacağını taahhüd ediyordu⁷². Ancak müslüman ve gayrimüslim çocukların aynı mekanda ilk eğitim almasını sakıncalı gören yönetim

⁶⁴ Türk Akdeniz, **a.g.d.**, s. 78; Çimrin, **a.g.e.**, s. 166.

⁶⁵ Çimrin, **a.g.e.**, s. 165.

⁶⁶ **BOA İdare-i Maarif**, Vs. 1, 22 Haziran 1918 Nakleden; Mehmet Güçlü, **a.g.e.**, s. 82.

⁶⁷ Türk Akdeniz, **a.g.d.**, s. 78; Çimrin, **a.g.e.**, s. 166, **Antalya İl Yıllığı**, 1973, s. 108, Aytekin, **a.g.e.**, s. 253; Güçlü, **a.g.e.**, s. 83.

⁶⁸ Bilim, **Türkiye'de Çağdaş Eğitim...**, s. 238, Ekmeleddin İHSANOĞLU, “Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları”, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, C.1, Zaman Yay. İstanbul, 1999, Hüseyin DİLAVER, “İlmeşrutiyet Döneminde Yayınlanan Bir İstatistik Mecmuasına Göre Osmanlı Maarifi”, **Türkler**, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

⁶⁹ Akyüz, **a.g.e.**, s. 153; Unat, **a.g.e.**, s. 47.

⁷⁰ İhsanoğlu, **a.g.m.**, s. 316; Koçer, **a.g.e.**, s. 132, Kodaman, **a.g.e.**, s. 135; Niyazi BERKES, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yayına Haz: Ahmet KUYAŞ, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2002, s. 242.

⁷¹ Koçer, **a.g.e.**, s. 132; Kodaman, **a.g.e.**, s. 133; Unat, **a.g.e.**, s. 47; Ahmet CİHAN, **Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 225.

⁷² Hasan Hüseyin DİLAVER, “Sultaniler”, **Osmanlı**, C:5, Editör: Güler EREN, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 315.

tarafından bu karma eğitimin daha üst seviyelerde gerçekleşmesi uygun görüldü⁷³. Bu okulun kuruluş amacı dini farklılıkları bir yana bırakarak ortak bir şuur oluşturmak olduğu için programlarında din dersine yer verilmemiştir⁷⁴.

Islahat Fermanının uygulanmasını isteyen Fransa, 1867 Şubatında Bab-ı Aliye nota verdi⁷⁵. Bunun üzerine Fransız Bakan Victor Duruy'un önerdiği Avrupai tarzda bir okulun açılmasına 1868 yılında hükümet onay verdi⁷⁶. Bu sırada Paris gezisinde bulunan Sultan Abdülaziz Han⁷⁷ model alınacak okulları yerinde görme imkânı bulmuştur⁷⁸. Galatasaray Sultanisi açılır açılmaz çeşitli siyasi ve dini kurumların muhalefetiyle karşılaşmıştır⁷⁹.

Galatasaray Sultanisinin açılmasından bir yıl sonra Avrupai tarzda bir eğitim sistemi kurmak isteyen ve güçlü bir **“Osmanlılık”** yönü göze çarpar⁸⁰ 1869 yılında Maarif-i Umumiye Nizamnamesi kabul edildi. Nizamnamenin kırk ikinci ile ellinci maddeleri arası konular ülkenin geneline Sultanileri yaymak ve hangi esaslarda bu okulların düzenleneceğini tanzim eder⁸¹. Sultani adı artık vilayetlerde de kurulması düşünülen okulların genel adı oldu. Ancak uzun süre tam olarak faaliyete geçmeyen bu okullar ancak İkinci Meşrutiyet sonrası hızla yayılma imkânı bulabildiler⁸².

Maarif Nazırı Emrullah Efendi zamanında (1910-1911) sayıları yetmiş bulan ancak fazla bir işlevselliği olmayan taşra idadilerini ıslah etmek için girişimlere başladı. 23 yatılı idadiden 10 tanesini sultaniye çevirdi⁸³. Bunlara; Rüştiye üzerinde iki devreli ve altı yıllık öğrenim süreli olup ikinci kısmı fen ve edebiyat kollarına ayrılan bir yapıya dönüştürüldüler⁸⁴. İlk açılışında **“Lise”** adı verilen bu okullar hakkında kısa bir süre sonra **“Liselerin tanzim ve idarelerine ve tedrisata müteallik talimat”** başlıklı bir yönetmelik yayımlandı⁸⁵. Geriye kalan yedi yıllık idadiler Nazır Şükrü Bey zamanında (1913-1914) 12 yıllık sultaniye çevirildiler. 1918 yılında Sultanilerin sayısı 50'yi bulmuştur⁸⁶.

Antalya İdadisi de tüm bu gelişmeler sonunda 1332-1333 (1916-1917) eğitim öğretim yılında Beş sınıflı idadi kaldırılmış yerine 9 yıllık sultani kurulmuştur. Ertesi sene ikinci devrenin birinci sınıfı da açılarak 10 sınıflı sultaniyeye dönüştürülse de bu uygulamadan 1919-1920 yılında vazgeçilerek tekrar 9 yıllık tek

⁷³ Abdullah SAYDAM, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Derya Kitabevi, Trabzon 1999, s. 461; Kodaman, **a.g.e.**, s. 134; İhsanoğlu, **a.g.e.**, s. 316

⁷⁴ Zeki Salih ZENGİN, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)**, M.E.B., İstanbul, 2004, s. 49.

⁷⁵ Koçer, **a.g.e.**, s. 132, Roderic H. DAVİSON, **Osmanlı İmparatorluğunda Reform 1856-1876**, Çeviren; Osman AKINHAY, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s. 256; Ersoy TAŞDEMİRCİ, “Türklerde Eğitim” **Türk Düşünce Tarihi**, Yayına Haz.: Hüseyin Gazi TOPDEMİR, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara 2001, s. 193.

⁷⁶ Kodaman, **a.g.e.**, s. 134; Unat, **a.g.e.**, s. 47, Berkes, **a.g.e.**, s. 243.

⁷⁷ Ebuzziye Tefik, **Yeni Osmanlılar Tarihi**, İstanbul 1973, C.I, s. 133.

⁷⁸ Akyüz, **a.g.e.**, s. 154; Davison, **a.g.e.**, s. 256; Kodaman, **a.g.e.**, s. 134; Unat, **a.g.e.**, s. 47; Dilaver, **a.g.m.**, s. 315; Emin YOLALICI, “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, **Osmanlı**, C:11, Editör : Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 287.

⁷⁹ Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Çeviren : Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s.250-251; Ortaylı İlber ORTAYLI, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkim Yayınevi, 25. Baskı, Ocak 2006, s. 187.

⁸⁰ Davison, **a.g.e.**, s. 258, Ortaylı, **a.g.e.**, s. 186.

⁸¹ **B.O.A, Y.E.E.**, 112/6, s. 23. Mahmut Cevad, **a.g.e.**, s. 412-414.

⁸² Ergün, **a.g.e.**, s. 226.

⁸³ Dilaver, **a.g.m.**, s. 317, Unat, **a.g.e.**, s. 48; İhsanoğlu, **a.g.e.**, s. 322.

⁸⁴ Osman KAFADAR, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yay. Ankara 1997, s. 131; Unat, **a.g.e.**, s. 48.

⁸⁵ Kafadar, **a.g.e.**, s. 132.

⁸⁶ Dilaver, **a.g.m.**, s. 317.

devreli sultaneye dönüldü. 1338-1339 (1923-1924) yılı başında Cumhuriyetimizin ilanı ile birlikte Sultanî dokuz yıllık, bir devreli (3 yıl ilköğretim + 3 yıl ortaokul + 3 yıl lise) “Lise” adını aldı⁸⁷. Sultanî dönemi mezunlarından bilinen en önemli şahsiyet A. Hamdi TANPINAR’dır.

SONUÇ

Antalya’nın en eski ortaöğretim kurumu; Antalya Lisesi’dir. 1898 yılında başlayan bu eğitim öncülüğü günümüze kadar süregelmiştir. Yüz sekiz yılı aşkın bir süredir Antalya ve civar illerden gelen çocukların yetişmesinde ve cemiyet hayatında önemli yerlere gelmesinde en önemli basamak taşlarından birisi olmuştur.

Antalya Lisesi ilk olarak şu an yerleşkesi sınırları içerisinde yer alan ve Atatürk Caddesine bakan iki Rum evinin İdadiye dönüştürülmesi sonucu eğitim hayatına başlamıştır. 1916 yılına kadar İdadi olarak faaliyetlerine devam eden okulun öğrencileri arasında, bölgedeki gayrimüslim unsurların çocuklarına da rastlanmaktadır. 1916-1917 eğitim ve öğretim yılında alınan bir karar gereği Antalya İdadisi, Antalya Sultanisi adını almıştır. Antalya Sultanisi hakkında fazla bir bilgi ve belgeye ulaşamadık. Sadece öğrencileri arasında babası Antalya kadısı olan Ahmet Hamdi TANPINAR; bu okuldaki mezun olmuştur. Sultaniler yüksek öğretime öğrenci yetiştirmek amacıyla kurulmuş olup aynı devirde idadiden sultaneye’ye çevrilen okullar incelendiği zaman; aslında bu okulların müfredat öğretmen ve binalarının aynı olduğunu, değişikliğin ise sadece tabele değişikliğinden ibaret olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKIN, Mehmet Çetin, **Konya Gazi Lisesi ve Tarihi Gelişimi**, Basılmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1995.
- **Antalya İdadisi İmtihan Cetvelleri 1323-1324(1907-1908)**, Konya Yazma Eserler Kütüphanesi.
- **Antalya İl Yıllığı**, 1973.
- AYAS, Nevzat, **Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi Kuruluşlar ve Tarihçeler**, MEB, Ankara 1948
- AYTEKİN, Halil, **İttihat ve Terakki Dönemi Eğitim Yönetimi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara, 1991.
- **Başbakanlık Osmanlı Arşivi**, Yıldız Esas Evrakı, 112/6
- BBERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yayına Haz: Ahmet Kuyuş, Yapı Kredi Yay. İstanbul 2002.
- BİLİM, Cahit Yalçın, **Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir 1984.
- BÜYÜKKARCI, Süleyman, **İstanbul Sankt Georg Avusturya Lisesi**, Damla Ofset Matbaacılık, Konya 1995.
- _____ **İstanbul Ermeni Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2003.
- _____ **Türkiyede Amerikan Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2004.
- _____ **Türkiyede Rum Okulları**, Yelken Yayınları, Konya 2003.

⁸⁷ Türk Akdeniz, a.g.d., s. 78-80; Çimrin, a.g.e., s. 16.

- CİHAN, Ahmet, **Reform Çağında Osmanlı İlimi Sınıfı**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- ÇİMRİN, Hüseyin, **Bir Zamanlar Antalya**, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Aziz Matbaası, Antalya 2002.
- DAVİSON, Roderic H., **Osmanlı İmparatorluğunda Reform 1856-1876**, Çeviren; Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi, Ankara 1999.
- DİLAVER, Hasan Hüseyin, “**Sultaniler**”, Osmanlı, C:5, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- _____ “**II. Meşrutiyet Döneminde Yayımlanan Bir İstatistik Mecmuasına Göre Osmanlı Maarifi**”, Türkler, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.
- EBUZZİYA TEVFİK, **Yeni Osmanlılar Tarihi**, C.I, İstanbul 1973.
- ENGELHARDT, **Tanzimat ve Türkiye**, Çeviren: Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- ERGİN, Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, C: II, Osmanbey Matbaası, İstanbul 1940.
- ERGÜN, Mustafa, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri** 1908-1914 Ocak Yayınları, Ankara 1996.
- GÜÇLÜ, Mehmet, **XX. Yüzyılın ilk Yarısında Antalya**, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Antalya, 1997.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “**Osmanlı Eğitim ve Bilim Kurumları**”, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, C.1, Zaman Yay. İstanbul, 1999.
- KAFADAR Osman, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yay. Ankara 1997.
- KENDİ, **İbrahim Aczi**, Ayaşlı Şakir, Konya, 1954.
- KODAMAN, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, III. Baskı.
- KOÇER, Hasan Ali, **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi**, MEB, İstanbul, 1991.
- _____ **Türkiye’de Çağdaş Eğitim Tarihi, II. Baskı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002.
- **Konya İdadisi İmtihan Cetveli 1323-1324 (1907-1908)** Konya.
- **Vilayet Salnameleri 1314-1317**.
- LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Çev: Metin Kıratlı, TTK, Ankara 2000.
- **Maarif Salnamesi 1316-1321**.
- MAHMUT CEVAT, **Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı**, MEB, Ankara 2002.
- ORTAYLI İlber, **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, Alkim Yayınevi, 25. Baskı, Ocak 2006.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C: 2, MEB, İstanbul 2004.
- SAYDAM, Abdullah, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Derya Kitabevi, Trabzon 1999.
- TAŞDEMİRCİ Ersoy, , “**Türklerde Eğitim**” Türk Düşünce Tarihi, Yayına Haz.: Hüseyin Gazi Topdemir, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara 2001.

- Türk Akdeniz, **Antalya Halkevi Dergisi**, Sayı: 11-12, 1938.
- **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C: 21, İstanbul 2000.
- UNAT, Faik Reşit, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1964.
- YÜCEL, Hasan Ali, **Türkiye’de Orta Öğretim**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994.
- YOLALICI, Emin, **“XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim Kurumları”**, Osmanlı, C:11, Editör: Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999.
- ZENGİN, Zeki Salih, **Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)**, M.E.B., İstanbul, 2004.